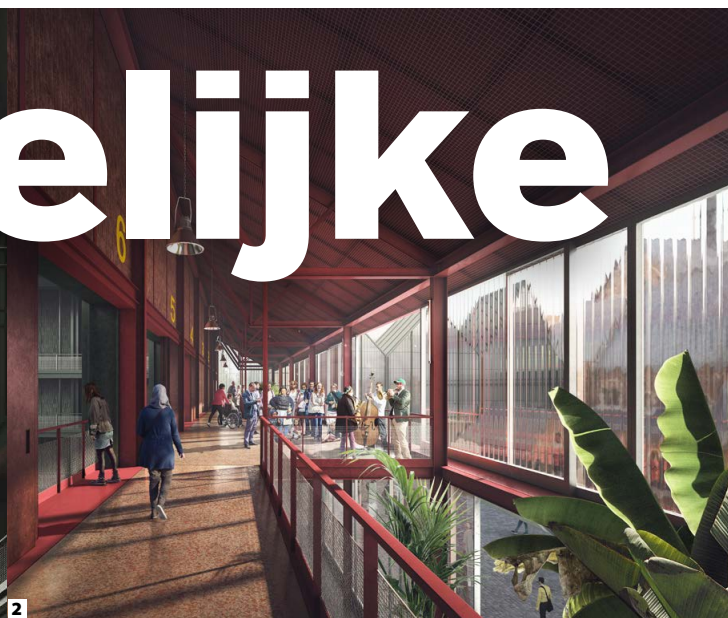

Stedelijke

Masterplan podiumkunstensite Leuven

1 Main Hall Day © Ontwerp Sergison Bates architects - rendering Secchi Smith

2 Winter Garden © Ontwerp Sergison Bates architects - rendering Secchi Smith

3 Courtyard © Ontwerp Sergison Bates architects - rendering Secchi Smith

Begin oktober 2021 werden de laureaten bekendgemaakt van de jaarlijkse Prijs Wivina Demeester voor Excellent Bouwheerschap. De prijs is bedoeld voor publieke en semipublieke bouwheren die door hun aanpak en zin voor vernieuwing tonen dat ze kwaliteit vooropstellen. De aandacht van de jury¹ ging dit jaar vooral uit naar stedelijke transformatie en naar de procesvoering achter exemplarische ruimtelijke projecten die op dat gebied het verschil maken. Bij deze editie werden daarom niet zozeer gebouwde objecten onder de loep genomen, als wel stadsdelen, wijken en bouwblokken. Welke opdrachtgevers slaagden erin de stedelijke context precies in te schatten en actuele uitdagingen aan te gaan met een juiste interventie op de juiste schaal? Een masterplan en twee architectuurprojecten vielen in de prijzen².

1 De jury bestond uit Audrey Contesse (directeur Institut Culturel d'Architecture Wallonie-Bruxelles), Eli Devriendt (landschapsarchitect, stad Oostende), Marie-José Van Hee (Marie-José Van Hee architecten) en Luk Lambrecht (curator en kunsthistoricus, coördinator Vrije Kunsten aan de PXL-MAD School of Arts Hasselt).

2 Een vierde bekroning - in de categorie 'kunst in opdracht', die niet binnen de focus van dit artikel valt - ging naar de kunstintegratie in het Provinciehuis van Antwerpen.

transformatie

De Prijs Wivina Demeester voor Excellent Bouwheerschap 2021

AUDREY CONTESSE [INSTITUT CULTUREL D'ARCHITECTURE WALLONIE-BRUXELLES]

Podiumkunstensite – de tijd verstandig gebruiken

Leuven anno 2027. Om vanuit de Minnepoortsite de Brusselsestraat te bereiken, hoef je alleen maar langs de opnieuw opgelegde Aa en doorheen het park te wandelen, waarna je als vanzelf verder loopt richting Romaanse Poort en Predikherenkerk. Beide zijn sinds kort met elkaar verbonden door het nieuwe podiumkunstengebouw, een zogenaamde *third place* voor de hedendaagse cultuur. Het gebouw en de omliggende publieke ruimte vormen 'de culturele woonkamer van Leuven'. Onder het grote dak, dat als architecturaal gebaar bescherming biedt maar ook aanzet tot culturele actie, is iedereen welkom. Met deze nieuwe kunstenvijk in de Leuvense benedenstad verschijnt het oorspronkelijke 11de-eeuwse Dijle-eiland opnieuw in het hart van de stad, met de Brusselsestraat en de Dijle als structurele dragers. Er was (minstens) 21 jaar nodig om tot dit overweldigende resultaat te komen.

Reeds in 2006 zette de stad Leuven de realisatie van een podiumkunstenzaal op de agenda, en in 2014 werd het project omgedoopt tot 'podiumkunstensite'. Dit verraaft meteen een gegroeide ambitie: het nieuwe gebouw zou een relatie aangaan met de twee naburige openbare cultuurgebouwen met grote erfgoedwaarde – het complex van de Romaanse Poort en de Predikherenkerk – en zo een hefboom worden voor de opwaardering van de benedenstad, die na de verhuizing van het Universitair Ziekenhuis verweesd was achtergebleven.

Aan de omschrijving van de ontwerp opdracht voor de nieuwe podiumkunstensite ging een grondig voorbereidend traject vooraf. Na een behoefteformulering zocht en vond de stad een geschikte locatie binnen het masterplan voor de ziekenhuissite tussen Kapucijnenvoer, Minderbroedersstraat en Brusselsestraat, de zogenaamde Hertogensite. Na een bijkomende haalbaarheidsstudie werd in het nieuw ruimtelijk uitvoeringsplan voor de site de optie opgenomen om de podiumkunstenzaal hier te realiseren. Met ontwikkelaar Resiterra, die de site in opstal had gekregen van UZ Leuven, werd in 2016 een optieovereenkomst onderhandeld voor de aankoop van de grond. Het bleek een mijlpaal in het proces om van een 'plan' tot een 'project' te komen. Samen met het RUP bood de optieovereenkomst de kans om een nieuwe grootschalige stedelijke functie te voorzien op deze historische plek. De optie moest uiterlijk in maart 2019 worden gelicht. Er werd de nodige tijd genomen om een goede projectdefinitie op te stellen.

In 2018 lanceerde de Vlaams Bouwmeester een Open Oproep in twee fasen: een visieronde werd gevolgd door een schetsontwerpronde met onderhandelingsgesprekken, waardoor een uitvoerige dialoog met de kandidaat-ontwerpers mogelijk werd. Gezien de onzekerheid over de uiteindelijke opdracht – de grond moest immers nog worden aangekocht – nam de stad als opdrachtgever haar verantwoordelijkheid door de architecten een billijke vergoeding toe te kennen voor het gevraagde werk. In mei 2019 duidde het nieuwe stadsbestuur het team rond Sergison Bates architects aan als laureaat. Een moedige beslissing, aangezien hun voorstel de krijtlijnen van het masterplan voor de Hertogensite op losse schroeven zette en om een verkavelingswijziging vroeg.

De stad onderhandelde vervolgens over een verlenging van de optieovereenkomst met Resiterra en liet een aantal scenario's onderzoeken voor de optimale inplanting van het gebouw. Ten slotte kwamen ook de burgers aan zet in een participatief evenement 'Benedenstad-op-zondag' en tijdens stadsgesprekken rond de vraag: 'Hoe maken we van de podiumkunstensite een plek waar iedereen zich welkom voelt?'

De Prijs Wivina Demeester 2021 wordt aan dit project toegekend in de categorie 'Masterplan', als een erkenning voor het doorzettingsvermogen en de kritische geest waarvan de publieke opdrachtgever tot nu toe blij gaf, zowel bij de goedkeuring van het oorspronkelijke masterplan door de gemeenteraad als bij de latere verkavelingsvergunning en bij het goedkeuren van het voorontwerp voor het gebouw. Laat de prijs eveneens een aanmoediging zijn om het project verder te laten groeien tot de officiële opening, gepland voor 2027.

Melopee – componeren met de stad

Gent anno 2020. *Melopee* verwijst voortaan niet enkel meer naar ritmisch gezang of naar het bekende gedicht van Paul van Ostaïen. Het is voortaan ook een zeer geslaagde stedenbouwkundige en architecturale compositie, die verschillende complexe bestemmingen verenigt: een Stadsgebouw in de buurt van de Schipperskaai in Gent, te midden van de stadsontwikkeling van De Nieuwe Dokken. Hier huizen een kinderdagverblijf, een buitenschoolse kinderopvang, een basisschool en een wijksporthal: vier functies die ervoor zorgen dat het gebouw ook buiten de schooluren en -vakanties leeft en ten dienste staat van de buurt.

Zowel de mogelijke synergieën tussen deze functies als het uiteindelijke programma van het geheel werden in samenspraak met de betrokken actoren en gebruikers uitgedacht. Diezelfde

Stadsgebouw Meloep, Gent
© Maxime Delvaux

groep gebruikers zorgde ook voor de opvolging en validatie van het project in verschillende etappes. Thematische werkgroepen kwamen samen en vorderingsverslagen werden voorgelegd aan iedereen, om zo een optimaal gebruik van het uiteindelijke project te verzekeren. Eenzelfde rechttoe-rechtaan aanpak werd toegepast in de gevoerde procedure voor de aanstelling van de ontwerpers (Xaveer De Geyter Architects - Ney & Partners - Boydens): een selectieprocedure in twee fasen, begeleid door een comité bestaande uit gebruikers en experts in architectuur en stedenbouw. Ook hogerop in het traject hield men het simpel, de stad Gent en intercommunale FARYS delegerden het bouwheerschap aan sogent, eigenaar van de grond en tevens verantwoordelijk voor de ontwikkeling via PPS van de rest van de nieuwe woonwijk. Sogent koos bewust voor een klein stuk grond om een voorbeeld te stellen en de principes van verdichting en duurzaamheid tot het uiterste te drijven. De site ligt op een steenworp van de nieuwe voetgangersbrug en is door een speellint verbonden met de verschillende groene ruimten in de wijk. Het gebouw is bovendien aangesloten op het ZAWENT-systeem (Zero AfvalWater met Energie- en NutriëntenTerugwinning).

Ook wanneer je door het gebouw zelf loopt, word je getroffen door efficiënte eenvoud. Vanaf de entree aan het Kompasplein biedt een brede trap in de hal niet alleen toegang tot het gebouw, de treden vormen ook de tribune voor een ontvangstruimte die, wanneer je de toegangsdeuren wijd openzet, doorloopt tot buiten. De ruimte is het hart van het gebouw en vormt de verbinding tussen de kinderopvang op het gelijkvloers, de naschoolse opvang, de kleuterschool en de gemeenschappelijke refter op de eerste

verdieping, de basisschool op de tweede verdieping en de sportzalen op de hogere verdiepingen. De sportzalen bieden toegang tot de buitenzone van het gebouw, waar gestapelde ruimten in verband staan met de functies binnen en ons in een cascade terug naar het gelijkvloers brengen. Programma's, bezoekers en gebruikers vermengen zich in één vloeiende beweging: een architecturale en ruimtelijke vertaling van de pedagogie die wordt toegepast in de klaslokalen van Meloep, waar muziek wordt beschouwd als een universele taal die de ontwikkeling van het kind bevordert.

Het gevoel van openheid, vrijheid en lichtheid dat hier wordt opgeroepen, is grotendeels te danken aan de weldoordachte structuur, waarvan de afmetingen tot een absoluut minimum zijn herleid. Het lijkt of men zich heeft weten te bevrijden van het zware juk van de hedendaagse bouwvereisten. Toch beantwoordt het gebouw perfect aan de duurzaamheidsnormen en aan de fysieke en educatieve normen voor klaslokalen. Het plezier dat de architect heeft beleefd aan het componeren binnen de ruimtelijke beperkingen, is voelbaar. Zoals in een partituur de noten opvallen en niet de lijnen, raken kubus en kader in de opengewerkte helft van het gebouw op de achtergrond. De schakeling van speelplaatsen, terrassen, hangende moestuinen en glijbanen is een toonbeeld van constructie en stabiliteit. Ook zien we het gebruikelijke, sobere materialenpalet van XDGA hier terug. De variaties zijn eenvoudig, de afwijkingen doeltreffend: ze sturen, begeleiden of bevestigen het gebruik van de plek zonder al te nadrukkelijk te willen zijn. Behalve dan op het dramatische hoogtepunt: de opgehangen basketbalkooi waar het gebouw alles en iedereen lijkt te overstijgen en het zicht op de oude stad aan het water ons de adem beneemt.

Dit winnende project in de categorie 'Architectuuropdracht' is meer dan een hoogtepunt in de architectuurpraktijk van XDGA. Het toont hoe elegant verdichting kan zijn, maar ook hoe relevant gedeeld gebruik is op schaal van een wijk, en hoe deugdelijk een proces dat dialoog bevordert en zich niet laat verstoren door een veelheid aan instrumenten.

CAW Sint-Niklaas De Biekens, by VOLT architecten
© Dennis De Smet

De Biekens – niks te veel, niks te weinig

Ook het proces van De Biekens zit helemaal juist. Om tijdelijke noodopvang te voorzien in een binnengebied in een centraal gelegen woonwijk van Sint-Niklaas, besloot het CAW Oost-Vlaanderen een korte en directe beslissingsboom op te stellen. Een dynamisch duo van opdrachtgever en architect, waarbij de ene de gebruikers vertegenwoordigde en de andere alle bouwpartijen, vormde een bouwteam dat het project van voorstudie tot voltooiing begeleidde, ook al was er bij de start nog veel onzekerheid over mogelijke subsidies. Ook de wijkbewoners werden meteen na de aankoop van de site in 2013 betrokken. Dankzij de nauwgezette budgetopvolging door deze 'commando-structuur' konden ook bijkomend noodzakelijke werken worden opgevangen en werd het project uiteindelijk voltooid onder het in de aanbesteding voorziene budget.

Eenzelfde doelmatigheid vinden we terug in de architecturale ingreep door Volt architecten. Zestien studio's voor tijdelijke huisvesting van daklozen, twaalf werkplekken voor het personeel van het CAW, een aantal vergaderzalen, twee crisiskamers en het opvangcentrum werden op een delicate manier ingepast in de gebouwen van een voormalige peperkoekfabriek, die de hele binnenkant van een bouwblok in beslag nemen. Om de woontypologie van de wijk niet te verstoren en ervoor te zorgen dat de nieuwe tijdelijke bewoners zich snel zouden thuis voelen, werd een aantal stedenbouwkundige randvoorwaarden opgelegd. Het project moest binnen de contouren van het bestaande complex passen, de ramen en indeling van de gevel aan de Blokmakerstraat moesten behouden blijven. Zo ziet de entree van het nieuwe complex er voor iedereen vertrouwd uit. Een inloopcafé waar inwijkelingen en omwonenden elkaar kunnen ontmoeten, zorgt voor een discrete link naar het opvangcentrum, en een groot venster achterin het café biedt een gemoedelijk zicht op het binnengebied, wars van voyeurisme.

De structuur van de fabriek werd zoveel mogelijk bewaard, er werd slechts spaarzaam gesloopt. Met het oog op een duidelijke (semi)publieke circulatie werden hier en daar daken verwijderd, waardoor strak omkaderde buitenruimten ontstaan, als infor-

mele ontmoetingsplaatsen in de openlucht die de verschillende programmaonderdelen bedienen. Allereerst is er het plein achter het inloopcafé, waar de bezoekers arriveren en zich het merendeel van de publieke functies bevindt. Een royale trap leidt naar een tweede, verhoogd en intiemer plein – dat van de bewoners en de CAW-medewerkers – van waaruit drie binnenstraatjes vertrekken die uitgeven op een groene verblijfsplek met zicht op de omgeving. Het interieur van de fabriek wordt zo een open ruimte, waar de overgang van publiek naar privaat subtiel is aangegeven door kadrering en materiaalkeuze. De nieuwe elementen kregen immers een andere kleur en materiaal dan de originele. Bestaande muren zijn zelfs voorzien van een semitransparante verflaag om de geschiedenis van de plek te laten doorschemeren. Ook de structurele interventies zijn zichtbaar en tonen duidelijk hun functie, ze hebben precies de afmetingen die nodig zijn en niets meer.

De woonunits, ontvangstruimten en kantoren zijn ontworpen als op zichzelf staande houten volumes die tussen de bestaande muren en scheidingswanden zijn geplaatst. Isolatie en uitvoering werden zo geoptimaliseerd; het onbewerkte hout waarmee deze private delen zijn afgewerkt, contrasteert mooi met de bakstenen muren van de site. Zo ook in het binnenstraatje dat naar de gezinswoningen leidt, op het ritme van de oude, niet uitgelijnde travéeën, zodat ieder zijn woning makkelijk kan herkennen. Dit straatje komt uit op een tweede trap die afdaalt naar de parkeerplaats. Ook hier zorgen slimme openingen voor een natuurlijke verlichting van de parking, die bij slecht weer meteen ook een overdekte speelplek wordt.

Met De Biekens, de tweede laureaat in de categorie 'Architectuuropdracht', is het CAW Oost-Vlaanderen de uitdaging aangegaan om de problematiek van in onbruik geraakte stedelijke binnengebieden aan te pakken en ze opnieuw betekenis te geven. Dit project, waar niks te veel en niks te weinig aan is, is daarvan een lichtend voorbeeld.

Meer info en filmpjes over alle genomineerde projecten op www.vlaamsbouwmeester.be